

ETO: 929 Rehák

Gábrity Molnár Irén

∴ Újvidéki Egyetem, Közgazdaságtudományi Kar –
∴ Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar, Szabadka
∴ irengm@tippnet.rs

EMLÉKEZÉS REHÁK LÁSZLÓRA – MUNKATÁRSAKÉNT

Remembering László Rehák – as a Colleague

Rehák Lászlóval több mint húsz éven át dolgoztam együtt az egyetemi oktatásban, a tankönyvírás és a kutatómunka területén. 1973-ban ismertem meg elsőéves közgazdászhallgatóként, ebből kifolyólag sem a „vérmes” kommunista, sem a szigorú igazgató vagy főszerkesztő arcélét nem volt alkalmam látni. Másokkal szemben – tanárként – szerény, zárkózott magatartást tanúsított, kivéve, ha önérzetébe gázoltak. Ilyenkor „kikelt magából”; meglepetésszerűen kritikus, kellemetlen is tudott lenni. A munkatársai közül csak azokkal volt nyílt és közvetlen, akiket erre – többévi együttműködés után – érdemesnek talált. Nagyon kevés embernek beszélt és ritkán a múltjáról, vagy önmagáról.

Mivel a nagybecskereki gimnáziumban érettségiztem, elmondta, hogy a Rehák család sírboltja is az ottani temetőben található. A Rehák-elődök tanult emberek voltak; az egyik nagybácsi püspök, a nagyapa Torontál Vármegye nagybecskereki városi közjegyzője, míg édesapja jogászként állt a katolikus egyház szolgálatában Kikindán.

Mindössze néhány alkalomra emlékszem, amikor hosszasan mesélt az életéről: gyermek éveiről, zaklatott kisiskolás és egyetemi éveiről Pesten, a menekülésekről és szökésekről, a börtönről, öngyilkossági kísérletéről a Sárgaház pincéjében. Rádöbentem, hogy ő valójában sokat tépelődik magában, s gátlásait kora gyermekkorából hozta magával. Elmondta, hogy „kommunista volt, mert nem lehetett akkor más...”. Emiatt nem kért soha megbocsátást, sem feloldozást. Akkor még nem értettem, hogy miért állította azt, hogy a szerbek szemében egy életen át nagy, a magyarok szemében pedig nem elég nacionalista volt... E minősítésektől sohasem szabadult meg.

Átgondoltam a vele töltött évtizedeket. Egyazon irodában, vagy szomszédos helyiségekben dolgoztunk. Soha nem volt hangos vitánk, és egyszer sem vesztünk össze. Ugyanakkor nem volt könnyű követni őt: segítőkész volt, de számonkérő és teljesítménykövetelő. Nem kertelt a véleményét illetően, mindig

nyíltan és őszintén megmondta a magáét – akár tetszett az nekem, akár nem. Közvetlenül szembesültem politikai jellegű állásfoglalásaival, szakmai álláspontjával. Volt alkalma tárgyalni, eszmecserét és vitát folytatni Edvard Kardeljlyal, Bakarićtyal meg az „autonomás” vajdaságiakkal. Számos magyarországi és vajdasági értelmiségit, közéleti személyiséget ismert. Sokat tudott a Várady családról, Bori Imréről, Herceg Jánosról, vagy a fiatal symposionistákról. Többek között személyes tapasztalatait és találkozásait osztotta meg, illetve mesélte el Illyés Gyuláról, vagy Veres Péter íróról, aki a Nemzeti Paraszt Párt vezére, majd Kossuth-díjas novellista és a Magyar Írószövetség elnöke volt. Ismerte Juhász Ferenc költőt, Kovács András Kossuth-díjas filmrendezőt, a *Korunk* társadalomtudományi folyóirat akkori főszerkesztőjét, Gáll Ernőt Kolozsvárról. Erdélyből vendége volt Sütő András, Kányádi Sándor, Szemlér Ferenc, Lászlóffy Aladár, Páskándi Géza, Farkas Árpád.

Még nyugdíjba vonulását követően is ismert és fontos emberekkel találkozott, államfőkkel, belföldi és külföldi politikusokkal, nagykövetekkel, egyetemi tanárokkal, írókkal tartott fenn kapcsolatot. Valahogy Belgrád és Pest között félúton helyezkedett el a szabadkai Rehák-ház. Mesélt Hangya András leveleiről, barátságáról (a neki ajándékozott Hangya-grafikák és -levelek most nálam vannak). Kár, hogy senki sem kérte meg Rehákot, írja meg emlékiratait, vagy beszéljen azokról a budapesti vagy a Londonban élő emigráns írókról, amerikai, kanadai vendégekről, akik nála jártak. Beszélt, írt és olvasott magyarul, szerbül, németül, angolul és franciául. Nagyon sok könyvet olvasott, és úgy kezelte munkatársait, mintha ők is mindazt elolvasták volna. Rengeteg levél, telefonbeszélgetés tanúja voltam. Ezekkel az információkkal sosem éltem vissza. Ma is meggondolom, hogy ebből kinek mit mondok el, hiszen a Rehák-jelenség valóban komplex dolog, és kikutatásra vár.

Úgy vélem, hogy a Rehákról alkotott ma létező álláspontok kontradiktórikusak, pedig az utókornak (a korszakváltozások összefüggésében) egyszer szembesülnie kell majd egyéniségének és tevékenységének tárgyilagos jellemzésével. Az elmúlt évszázadban, a gyorsan változó zűrzavaros politikai időkben, legtöbb közéleti személyiség ténylegesen nem tudott úgy „helyezkedni”, hogy pozíciójával minden érdeknek megfeleljen. Rehák László 1922-ben, a Trianon árnyékában született, vallásos családban nőtt fel, de ifjúkorára meggyőződéses kommunista lett. Miután csalódott a nagyszerb politikai pártorientációkban, fokozatosan a civil mozgalom felé terelődött a figyelme. Emlékszem, hogy többször azon vitakoztunk, miért ne iratkozzam a szociológiai vagy szociálpszichológiai doktori kurzusra, melyet szívem szerint választottam volna. A belgrádi karon kemény pártideológiával átszőtt szociológiát tanítottak, nem pedig empirikus kutatási módszereket. Ezért igyekezett rábeszélni arra, hogy a belgrádi Politikai Karon doktoráljak, mégpedig a szakszervezeti mozgalom elemzésének és jövőjének té-

májából. Akkoriban a lengyel *Szolidaritás* (lengyelül Solidarność) szakszervezeti *mozgalom* hatása alatt voltunk, és Lech Wałęsa volt sok egyetemista példaképe.

Rehák tanár úr akkoriban a kötelező órái mellett egyetemista szekciókat is vezetett. Külön foglalkozott a tehetséges fiatalokkal, vitatribünöket szervezett. Kereste azokat a fiatalokat, akiknek saját véleményük van, gondolkodnak, esszét írnak. „Olyan magyarok kellenek, akiknek önálló álláspontjuk van” – mondta. Sok energiát fektetett a folyóirat-szerkesztésbe; 1978 és 1995 között a *Létünk* szerkesztőség tagjaként nem voltam bennfentes, ugyanis Rehák akkor a munka javát Árokszállási Borza Gyöngyivel végezte együtt. Az volt az elképzelése, hogy a vajdasági értelmiségieket és fiatal magyar tudósokat a folyóirat köré csoportosítsa, és kutatóműhelyt hoz létre az anyanyelven ápolt tudományosság számára.

A Közgazdasági Kar mellett órákat vállalt Újvidéken a bölcsészeten, Szabadkán az építőmérnökin és az óvóképzőben, valamint a Műszaki Főiskolán is. Mindenhova elment, ahol magyarul tarthatott órát. Ez persze azt jelentette, hogy a tanársegédeit is vitte magával ezekbe a felsőoktatási intézményekbe. Volt, ahol a szociológiát, máshol a társadalomtudományok alapjait, vagy öngazgatású szocializmust kellett ismertetnem. Szörnyű volt. Erre azt mondta, „mindegy, mi a tantárgy neve, az a dolgod, hogy együtt tartsd a magyar ajkú hallgatókat, beszéljenek/vitatkozzanak magyarul, ismerjék meg egymást, szervezkedjenek...” A nyolcvanas években egyre erőteljesebben szervezte a magyar nyelvű oktatást a Közgazdasági Karon, különösen dékánysága idején, egyre több magyar tanerőt volt képes alkalmazni. Bevezette azt a díjazási rendszert, hogy ha valaki két nyelven tanított, pluszjáradékot érdemelt. Ezt jó néhány szerb kolléga kifogásolta. Bírálták, támadták és izolálták – nyugdíjba menetele előtt igyekeztek minden fontos intézményi döntésből kizárni. Csalódottan ment nyugdíjba. Otthon nem találta a helyét. A pulikutyájával és a macskákkal volt elfoglalva, újságot olvasott, jegyzetelt, a rádióban szerepelt. Tankönyvnek szánt kéziratát a Forum Könyvkiadó már nem jelentette meg.

Rehák László életművéről úgy vélem, hogy változatos és fordulatos mozzanatait még mindig nem tudjuk tárgyilagosan értelmezni és értékelni. Erre nem készült fel a vajdasági (sem a magyar, sem a szerb) nyilvánosság. Különösen a szerb értelmiségiek és egyetemi körök támadták, hogy igazolni tudják, miért fosztották meg dékáni funkciója után attól a jogától, hogy egyszer is betegye lábát a Közgazdasági Karra. Nyugdíjas éveiben a munkatársai közül csak én látogattam a karhoz közeli családi házukban. Nem hívott, de ha elmentem, azt sem tudta, hova legyen. Sok könyvet kaptam tőle ajándékba.

Rettenetesen sokat vívódott időskorában is; a tenni akarás mindvégig élt benne, de nem találta a helyét. Akkor érkezett egy új periódus: 1990-ben együttműködtünk a Magyarságkutató Tudományos Társaság megalapításában és elindításában. Akkoriban újra politizálni kezdett a VMDK-ban; mindegyre

tevékenykedett volna a közéletben; minden március 15-én (a 90-es években ez még rendhagyó eseménynek számított) kitűzte a kokárdát és a magyar zászlót családi háza erkélyére. Egészségi állapota ekkor már megromlott. Halála előtt néhány évvel kifejezetten vallásos lett. Sűrűn eljárt a közeli templomba. Arra is felkért, hogy legyek esküvői tanúja a szabadkai Kistemplomban, amikor P. Rózsával ott is házasságot kötött.

Elmondhatom, hogy Rehák László tanár urat jól ismertem. Nem titkolta előttem, hogy az életében voltak tévedések, sikerek és üresjáratok is. Sok apró munkatársi és személyes élmény köt hozzá. Hatalmas munkabíró képessége volt, sokat olvasott és rengeteg embert ismert. Örök tenni akarásába belefáradt. Úgy ment el, hogy még sok feladatot hagyott ránk.

Szabadka, 2011. január 18.